

KRIMINOLOGIYA VA JINOIY ODIL SUDLOV

ILMIY-AMALIY JURNAL

2023-yil 4-son

VOLUME 3 / ISSUE 4 / 2023
DOI: 10.51788/TSUL.CCJ.3.4.

ISSN 2181-2179
DOI: 10.51788/TSUL.CCJ.

MUNDARIJA

12.00.08 – JINOYAT HUQUQI. KRIMINOLOGIYA. JINOYAT-IJROIYA HUQUQI

Niyozova Salomat Saparovna

VOYAGA YETMAGANLAR JINOYATCHILIGINING SABABLARI VA ULARGA
IMKON BERGAN SHART-SHAROITLARGA DOIR ILMIY YONDASHUVLAR 4

Islomov Bunyod Ochilovich

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI JINOYAT QONUNIDA YENGILROQ JAZO
TAYINLASH 15

12.00.09 – JINOYAT PROTSESSI. KRIMINALISTIKA, TEZKOR-QIDIRUV HUQUQ VA SUD EKSPERTIZASI

Qodiraliyev Saddam Baxtiyorjon o'g'li, Gulmurodov Firuzbek Olimjon o'g'li

TERGOV SUDYASI – O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI JINOYAT PROTSESSIDA
YANGI INSTITUT SIFATIDA 28

Yermekbayev Bauirjan Amantayevich, Akmalov Hamid Akmalovich

TINTUV YOKI OLIB QO'YISH O'TKAZISHDA SHAXS HUQUQLARI VA QONUNY
MANFAATLARINI KAFOLATLASH 40

Olimov Bekmirza Tuxtapulatovich

INSON O'LIMI BILAN BOG'LIQ JINOYATLARNI KVALIFIKATSIYA QILISHDA
EKSPERT XULOSASINING AHAMIYATI 51

DOI: <https://dx.doi.org/10.51788/tsul.ccj.3.4./CTWS3355>
UDC: 343.132.2(045)(575.1)

TINTUV YOKI OLIB QO'YISH O'TKAZISHDA SHAXS HUQUQLARI VA QONUNIY MANFAATLARINI KAFOLATLASH

Yermekbayev Bauirjan Amantayevich,

Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat universiteti
Jinoiy huquqiy va fuqarolik huquqiy fanlar
kafedrası assistent o'qituvchisi
ORCID: 0009-0006-6588-7003
e-mail: bawka83@mail.ru

Akmalov Hamid Akmalovich

Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat universiteti
Yuridik fakulteti 3-bosqich talabasi
ORCID: 0009-0004-0996-7653
e-mail: hamidakmalov999@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada jinoyat protsessida tergov harakati hisoblangan olib qo'yish tushunchasi va olib qo'yish tergov harakatini o'tkazishda shaxs huquqlari va qonuniy manfaatlarining protsessual kafolatlari masalalari atroflicha tahlil qilingan. Bunda olib qo'yish tushunchasi bo'yicha jinoyat-protsessual qonunchiligida belgilangan normalar, soha mutaxassislari va olimlarning bu boradagi qarashlari o'rganilgan. O'z navbatida, uning tintuv tergov harakati tushunchasidan farqli jihatlari ochib berilgan. Jinoyat-protsessual qonunchiligida tergovchiga olib qo'yish o'tkazishda shaxs huquqlari, erkinliklari va manfaatlariga taalluqli bo'lgan masalalarni hal qilish bo'yicha keng vakolatlar berilgan bo'lib, ushbu maqolada tergov jarayonida tintuv o'tkazishda tergovchi va ishtirokchilar amal qilishi zarur bo'lgan shartlar tahlil qilingan. Oliy qo'yish jarayoni shaxslarning mol-mulki daxlsizligiga bo'lgan huquqi bilan bevosita aloqador ekanligi sababli maqolada ushbu tergov harakatini amalga oshirishda mol-mulk daxlsizligiga bo'lgan huquqni kafolatlashga doir milliy va xalqaro qonunchilik tadqiq etilgan.

Kalit so'zlar: olib qo'yish, tintuv, shaxs huquqlari, qonuniy manfaatlar, protsessual kafolatlar, tergovchi, mol-mulk daxlsizligi, sud ajrimi, olib qo'yish bayonnomasi.

ГАРАНТИЯ ЛИЧНЫХ ПРАВ И ЗАКОННЫХ ИНТЕРЕСОВ ПРИ ПРОВЕДЕНИИ ОБЫСКА ИЛИ ИЗЪЯТИЯ

Ермекбаев Бауыржан Амантаевич,
ассистент кафедры «Уголовно-правовые
и гражданско-правовые дисциплины»
Каракалпакского государственного
университета имени Бердаха

Акмалов Хамид Акмалович
студент 3-го курса юридического факультета
Каракалпакского государственного
университета имени Бердаха

Аннотация. В данной статье подробно анализируются понятие изъятия, которое считается в уголовном процессе следственным действием, и вопросы процессуальных гарантий прав и законных интересов личности при производстве следственного действия изъятия. В связи с этим были изучены нормы, определённые в уголовно-процессуальном законодательстве, взгляды специалистов и учёных на понятие изъятия. С другой стороны, выявлены его отличия от понятия розыскно-следственного действия. В уголовно-процессуальном законодательстве следователю предоставлены широкие полномочия по разрешению вопросов, связанных с правами, свободами и интересами личности при производстве изъятия, и в данной статье анализируются условия, которые должны соблюдаться следователем и участниками следственного процесса. В связи с тем что процесс уголовного преследования непосредственно связан с правом физических лиц на неприкосновенность имущества, в статье исследуется национальное и международное законодательство по вопросам обеспечения права на неприкосновенность имущества при осуществлении данного следственного действия.

Ключевые слова: изъятие, обыск, права, законные интересы личности, процессуальные гарантии, следователь, неприкосновенность имущества, определение суда, протокол изъятия.

GUARANTEE OF PERSONAL RIGHTS AND LEGAL INTERESTS DURING SEARCH OR SEIZURE

Yermekbayev Bauirjan Amantayevich,
Assistant teacher of the Department of Criminal and civil-legal disciplines,
Karakalpak State University named after Berdakh

Akmalov Khamid Akmalovich,
3rd year student at the Faculty of Law,
Karakalpak State University named after Berdakh

Abstract. *In this article, the concept of confiscation, which is considered an investigative action in the criminal process, and the issues of procedural guarantees of individual rights and legal interests in the conduct of the investigative action of confiscation are thoroughly analyzed. In this regard, the norms defined in the criminal procedural law and the views of experts and scientists on the concept of confiscation were studied. On the other hand, the different aspects from the concept of search and investigation action have been revealed. In criminal procedural legislation, the investigator is given wide powers to resolve issues related to the rights, freedoms, and interests of the individual during the seizure, and this article analyzes the conditions that the investigator and participants must follow during the investigation process. Due to the fact that the prosecution process is directly related to the right of individuals to privacy of property, the article researches the national and international legislation on guaranteeing the right to privacy of property in the implementation of this investigative action.*

Keywords: *seizure, search, individual rights, legal interests, procedural guarantees, investigator, property integrity, court ruling, seizure report.*

Kirish

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 31-moddasiga ko'ra, har bir inson shaxsiy hayotining daxlsizligi, shaxsiy va oilaviy sirga ega bo'lish, o'z sha'ni va qadr-qimmatini himoya qilish huquqiga ega. Konstitutsiyaning bunday tamoyili jinoyatlarni tez va to'la ochishga, aybdor shaxslarni jinoiy javobgarlikka tortish, aybsiz shaxslarning jazoga tortilmasligini nazarda tutadi. Bu esa, o'z navbatida, qonuniy faoliyat yuritishda o'z ifodasini topadi. Tergov harakati hisoblanmish olib qo'yish ham ushbu tamoyilga asosan amalga oshirilishi shart.

Surishtiruv va dastlabki tergov davomida shaxsning huquq va erkinliklarini muhofaza qilish va ularni ta'minlash muhim ahamiyat kasb etadi, jumladan, olib qo'yish tergov harakatini amalga oshirishda ham. Bu esa mavzuning dolzarb ekanligini anglatadi, desak mubolag'a bo'lmaydi.

Maqolaning asosiy maqsadi tintuv va olib qo'yish tushunchasini aniq yoritish, uni o'tkazishda shaxs huquqlari va qonuniy manfaatlarining protsessual kafolatlarini batafsil ochib berishdan iborat. Ushbu mavzuni tahlil qilishda boshqa mualliflar va olimlarning ham fikrlarini o'rganib chiqdik. Jumladan, ushbu mavzuni yoritishda rus olimi O. Michurina shunday ta'rif berib o'tgan:

Olib qo'yish tintuvga ayniqsa yaqin turadigan tergov harakati bo'lsa-da, olib qo'yish tintuvdan butunlay farq qiladi. U muayyan narsalar va hujjatlar qayerda va kimda turgani aniq bo'lganda o'tkaziladi. Olib qo'yish qidirilayotgan narsalar va hujjatlarni ixtiyoriy ravishda berishni talab qilish va ularni olib qo'yish bilan kifoyalanadi. Tintuv esa asosan bunday taklif bilan boshlanadi. Olib qo'yishning maqsadi – faqat biror narsa yoki hujjatni olib qo'yish, tintuvning maqsadi esa avvalo narsa yoki hujjatni qidirib topish va shundan keyin uni olib qo'yish [1, 14-b.].

Material va metodlar

Tintuv yoki olib qo'yishni o'tkazishda shaxs huquqlari va qonuniy manfaatlarini kafolatlash mavzusini yoritishda bir qator metodlardan foydalanilgan. Jumladan, qiyosiy-huquqiy usul, tahlil, umumlashtirish, induksiya va deduksiya metodlari.

Tadqiqot natijalari

Surishtiruv va dastlabki tergov davomida shaxsning huquq va erkinliklarini muhofaza qilish va ularni ta'minlash muhim ahamiyat kasb etadi, jumladan, olib qo'yish tergov harakatini amalga oshirishda ham. Buni yoritishda Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasining 12-moddasida mustahkamlangan quyidagi normani misol sifatida keltirib o'tishimiz mumkin: "Hech kimning shaxsiy va oilaviy hayotiga o'zboshimchalik bilan aralashish, uy-joy daxlsizligiga, uning yozishmalaridagi sirlarga yoki uning nomus va sha'niga o'zboshimchalik bilan tajovuz qilinishi mumkin emas. Har bir inson xuddi shunday aralashuv yoki tajovuzdan qonun orqali himoya qilinish huquqiga ega" [2, 33-b.].

Olib qo'yish tintuvga yaqin bo'lgan mustaqil tergov harakati bo'lib, tintuv bilan ko'pgina umumiy jihatlari mavjud. Shu bilan birga, olib qo'yish sifat ko'rsatkichi jihatdan tintuvdan farq qiladi. U muayyan predmet va hujjatlar kimda va qayerda ekanligi aniq bo'lganda o'tkaziladi. Olib qo'yish izlanayotgan narsani ixtiyoriy topshirishni talab qilish va uni olish bilan chegaralanadi. Tintuv esa asosan shunday taklif bilan boshlanadi. Olib o'yishning maqsadi – faqat u yoki bu predmetni olish bo'lsa, tintuvning maqsadi – avvalo, predmetni izlab topish, keyin esa uni olishdir.

Bu borada boshqa olimlarning fikrlarini o'rganadigan bo'lsak, V.V. Mozyakovaning ta'kidlashicha, olib qo'yish jinoyat ishi uchun ahamiyatga molik narsa va hujjatlarning aynan kimda va qayerda ekanligi ma'lum bo'lib, ularni qidirishning hojati bo'lmagan hollarda surishtiruvchi, tergovchi va sud tomonidan qo'llanadigan chora hisoblanadi. Tintuv doimo majburlov xarakteriga ega bo'lgan tergov harakati bo'lib, uning vazifalari jinoyat ishiga daxldor bo'lgan narsa va hujjatlarni, tirik shaxslar va murdalarni, jinoyat yo'li bilan topilgan pullar va boshqa qimmatliklarini binolardan yoki ularni yashirgan deb taxmin qilingan shaxslarga tegishli joylardan qidirib topish va olingan natijalarni bayonnomada qayd etishdan iboratdir [3, 259-b.].

Undan tashqari, olib qo'yish tergov harakatida ham tintuv o'tkazishdagi kabi shaxsning huquq va qonuniy manfaatlarini ta'minlashda tergovchining protsessual mustaqilligi asosiy o'rin tutadi. Jinoyatning tez va to'la fosh etilishi hamda uning to'la, har tomonlama va xolisona tergov qilinishi ko'p jihatdan tergovchining tashabbuskorligiga bog'liq. Tergovchilar ishining samaradorligi, ular faoliyatining huquqiy kafolatlari mustahkamlanishining zarur shartlaridan biri tergovchilarga protsessual mustaqillikning berilishi hisoblanadi. Tergovchiga protsessual mustaqillikning berilishi topshirilgan ish uchun uning javobgarligi va mas'uliyati oshishiga sharoit yaratadi. Tergov qilishda tergovchiga mustaqil protsessual vositalarni tanlash imkoniyatining berilishi unga yuklatilgan funksiyalarning muvaffaqiyatli bajarilishiga imkoniyat beradi [4].

G'. Shodiyev o'z ilmiy ishlarida shunday yozadi: "Tintuv olib qo'yishdan o'z maqsadi va o'tkazish tartibiga ko'ra farqlanadi: 1) tintuvda qanday obyektlar qidirilayotganligi,

ular qayerdaligi noma'lum bo'lsa, olib qo'yishda predmetning individual belgilari, uning qayerda (kimda) ekanligi ma'lum bo'ladi; 2) olib qo'yishni o'tkazish uchun (faktik) asos sifatida faqat dalillar tan olinsa, tintuvda hatto tezkor-qidiruv tadbirlari davomida olingan ma'lumotlar ham asos bo'lishi mumkin; 3) olib qo'yishda qidiruv harakatlari man qilinadi, tintuvda esa aynan ular ko'zda tutiladi" [5, 53-b.].

Jinoyat-protsessual normalar asosida ish yuritadigan tergovchi o'zi bajaradigan protsessual harakatlarni, jinoyat sudlov ish yurituvda prokuror nazoratini amalga oshiruvchi prokurorning vakolatlari bilan bog'lamaydi. Chunki qonun tergovchiga protsessual vakolatlarini bera turib, shu vaqtning o'zida u bajaradigan protsessual harakatlarning to'g'riligi va qonuniyligi uchun to'liq javobgarligini ham belgilagan.

Dastlabki tergov harakatlarini yuritishda qonunlarning ijro etilishi ustidan prokuror nazorati tergovchining protsessual mustaqilligiga xalal bermaydi. Aksincha, prokuror tergovchining mustaqilligini va jinoyatlarni fosh etish, tergov harakatlarini o'z vaqtida va qonun talablari asosida yuritishda mas'uliyatini oshirishi shart. Prokuror va tergovchi munosabati qonun bilan belgilangan va ularning sohaviy taalluqliligi bilan bog'liq emas [6, 125-b.].

Olib qo'yish tintuvning bir qismi emas, balki mustaqil tergov harakati hisoblanadi. Olib qo'yishda aynan ish uchun ahamiyatli narsani yoki hujjatni, nusxasini emas, uning asl nusxasini olishni ta'minlash zarur. Ana shunday xavf-xatar mavjud bo'lganda, olib qo'yishga tintuvdagi singari mutaxassisni taklif etish maqsadga muvofiqdir. Masalan, buxgalteriya hujjatlarini olib qo'yishda auditor yoki ekspertni taklif qilish zarur. Agar o'g'irlangan (tortib olingan, tamagirlik yo'li bilan olingan) buyumlarni olib qo'yish ko'zda tutilgan bo'lsa, jabrlanuvchini taklif qilish mumkin.

O'zbekiston yuridik ensiklopediyasida esa tintuv va olib qo'yishga JPK normalari mazmunidan kelib chiqqan holda ta'rif beriladi [7, 347-348-b.].

Olib qo'yishning tintuv tergov harakatidan farqi – olib qo'yishda jinoyat ishi uchun ahamiyatga molik narsa va hujjatlar aynan kimda va qayerda ekanligi ma'lum bo'lib, ularni qidirishning hojati bo'lmaydi, tintuvda esa surishtiruvchi va tergovchida turar joy, xizmat, ishlab chiqarish binosi yoki o'zga joyda yoxud biror shaxsda narsa va hujjatlar bor deb o'ylash uchun ma'lumot bo'lsa ham, uning qayerda, kimda va qanday narsa ekanligi to'g'risida tasavvur bo'lmaydi.

A.R. Ratinov tomonidan berilgan ta'rif umume'tirof etilgan bo'lib, unga ko'ra, tintuv mohiyati yashiringan shaxslarni, shuningdek, ish uchun ahamiyatli narsalarni topish va olib qo'yish maqsadida turar joylar, binolar, yer maydonlari va alohida shaxslarni majburiy kuzatishdan iborat bo'lgan tergov harakatidir [8, 7-b.]. Tintuv va olib qo'yish shaxsning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklarini cheklash bilan bog'liq harakat bo'lganligi uchun huquqni muhofaza qilish organlari xodimlari (ayniqsa, jinoyat-qidiruv xodimlari) qonun talablari asosida harakat qilishlari kerak [9, 38-b.].

Ko'rinib turibdiki, nazariyotchi olimlar o'rtasida olib qo'yish tushunchasi va uning tintuvdan asosiy farqlari deyarli bir xil tarzda ifodalanmoqda. Albatta, biz ham bu fikrlarga qo'shilamiz.

Shu o'rinda tintuv tushunchasiga rus olimi N. Shuruxnov tomonidan keltirilgan quyidagi ma'lumotni ham keltirib o'tishni joiz deb topdik. Kompyuter axborotini

olib qo'yishda tintuv o'tkazish muayyan xususiyatga ega. Ko'p miqdordagi axborot tashuvchisi hisoblangan kompyuter jinoyatni ochish uchun muayyan ahamiyatga ega bo'lishi mumkin. Uy egasi yoki EHM operatori tintuv paytida kompyuter yoki klaviaturaga yaqinlashtirilishi mumkin emas (hatto tintuv qilinayotgan shaxs qidirilayotgan axborotni ixtiyoriy ravishda topshirishga rozilik bergan bo'lsa ham). EHMda bu ishni taklif qilingan mutaxassis bajarishi lozim. Tintuv qilinayotgan shaxsning kompyuter yoki klaviatura bilan biron-bir manipulyatsiyalarni amalga oshirish (shu jumladan, kompyuterni o'chirish va yoqish) borasidagi barcha urinishlari EHM axborotini yo'q qilib tashlashga urinish sifatida qaralishi lozim va bu bayonnomada aks ettirilsa, maqsadga muvofiq bo'ladi [10, 207-b.].

Qidirish deganda, jinoyat ishiga taalluqli narsa yoki hujjatning topish va olish tushunchasi hisoblanadi. Agar narsa yoki hujjat shaxs tomonidan ixtiyoriy ravishda huquqni muhofaza qilish organlariga taqdim etilmasa yoki shaxs uni taqdim etishdan bosh tortsa, "qidirishga"ga ehtiyoj tug'iladi. Bundan tashqari, tintuv va olib qo'yish fuqarolar tomonidan bir xilda tushunilmaydi, chunki fuqarolarni tintuv ko'proq tashvishga soladi, olib qo'yish esa, agar u ixtiyoriy ravishda sodir etilgan bo'lsa, protsessual majburlov choralari qatoriga kirmaydi. Shulardan kelib chiqqan holda aytish mumkinki, fuqarolarning huquq va qonuniy manfaatlarini himoya qilish borasida tintuv va olib qo'yishni bir-biridan farqlash kerak.

Olib qo'yishda shaxsning huquq va qonuniy manfaatlarini kafolatlashda asosiy bevosita subyekt bo'lib tergovchi va uning protsessual faoliyati hisoblanadi. Jinoyat-protsessual kodeksining 161-moddasiga ko'ra, surishtiruvchi yoki tergovchi olib qo'yish jarayonida keng protsessual mustaqillikka ega bo'lib, bu har bir alohida olib qo'yish holatida adolatlilik, obyektivlikka erishishda o'rnatilgan protsessual tamoyillar va normalarning to'g'ri qo'llanishini ta'minlaydi.

Qonunda olib qo'yishni o'tkazish uchun prokurorning sanksiyasi olish hamda davlat siri bilan bog'liq hujjatlarni olib qo'yish nazarda tutilmagan. Lekin o'zida davlat yoki harbiy sirni saqlaydigan hujjatlar yoki narsalarni olib qo'yishda shu sirlar bilan tanishishga ruxsati bo'lgan xolislar taklif qilinib, ular tegishli tartibda ogohlantirishlari shart.

Yuqorida ko'rib o'tganimizdek, JPKga muvofiq pochta-telegraf jo'natmalarini xatlash to'g'risida surishtiruvchi va tergovchi prokurorning sanksiyasi olingan qaror, sud esa ajrim chiqaradi. Surishtiruvchi yoki tergovchi aloqa muassasasiga borib, ushlangan pochta-telegraf jo'natmalarini xolislar ishtirokida, zarurat bo'lganda esa, tegishli mutaxassis ishtirokida ochib, ko'zdan kechiradi. Ish uchun ahamiyatga molik ma'lumotlar, hujjatlar, narsalar topilgan taqdirda, surishtiruvchi, tergovchi pochta-telegraf jo'natmalarini olib qo'yadi yoxud ulardan nusxa ko'chirish bilan chegaralanadi (JPK 167-modda).

JPKning 160-moddasiga ko'ra, olib qo'yish o'tkazish jarayonida bu harakatlar uyida o'tkazilayotgan shaxsning o'zi yoki hech bo'lmaganda uning voyaga yetgan oila a'zolaridan birining ishtirok etishi ta'minlanishi lozimligi, basharti ularning ishtirok etishini ta'minlashga imkon bo'lmasa, tegishli hokimlik yoki fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organining vakili taklif qilinishi belgilangan.

O'ylaymizki, bunday holatda tegishli hokimlik yoki fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organining vakili taklif qilinishidan oldin prokurorning sanksiyasi talab etilishi kerak. Bu normaning JPKda belgilanishi, fuqarolarning turar joy daxlsizligi to'g'risidagi JPKning 18-moddasida belgilangan konstitutsiyaviy prinsipi talabiga javob berardi.

Tergovchi olib qo'yish to'g'risida o'zi qaror qabul qiladi, buning uchun faktik va formal asoslar yetarliligini mustaqil belgilaydi. Faktik asos bo'lib, olib qo'yilishi lozim aniq bir predmet, turli protsessual manbalardan olinishi mumkin bo'lgan uning joylashgan joyi to'g'risidagi ma'lumotlar hisoblanadi.

Olib qo'yishni amalga oshirish uchun faktik asoslar quyidagilar: muayyan shaxsning egaligida (shu muassasa, boshqa joyda, uning o'zida yoki yonida) bo'lgan jinoyat ishi uchun ahamiyatli muayyan narsa yoki hujjatni topish; muayyan predmet yoki hujjatning yo'qotilishi yoki yashirish xavfi borligi; ularni dastlabki tergov organlari tomonidan qidirish zaruratining yo'qligidir [11, 72-b.]

Qonunchilikka ko'ra, gumon qilinuvchi, ayblanuvchi, sudlanuvchi boshqa shaxslarga yuborgan yoxud boshqa shaxslar gumon qilinuvchiga, ayblanuvchiga, sudlanuvchiga yuborgan pochta-telegraf jo'natmalarida sodir etilgan jinoyatga doir ma'lumotlar yoki ish uchun ahamiyatga molik hujjatlar va buyumlar bor deb gumon qilish uchun yetarlicha asoslar bo'lgandagina, surishtiruvchi, tergovchi, sud bu shaxslarning barcha pochta-telegraf jo'natmalarini yoki ularning ayrimlarini xatlab qo'yishga haqlidir.

Surishtiruvchi yoki tergovchi olib qo'yish to'g'risidagi asoslantirilgan qarorida kimdan nimani olib qo'yish lozimligi, olib qo'yiladigan predmetning nomi va individual xususiyatlari, joylashgan joyi va uning ish uchun qanday ahamiyat kasb etishi ko'rsatilishi kerak. Ko'pgina holatlarda surishtiruvchi va tergovchi qisqa, lekin mazmunan to'liq, jinoyat-protsessual qonunchilik talablariga javob beradigan qarorlar qabul qilishadi [12, 44-b.].

Shu bilan birga, qayd etish kerakki, ba'zi hollarda olib qo'yish to'g'risidagi bayonnoma o'rniga ixtiyoriy taqdim etish bayonnomasi tuziladi.

Bu esa, mohiyatan protsessual harakatning almashtirilishiga, hamda JPKning 92, 163-moddalarining buzilishiga va tergov ostida bo'lgan shaxs huquqlarining cheklanishiga olib keladi. Masalan, JPKning 92-moddasiga asosan, tergov ostidagi shaxs olib qo'yish bayonnomasiga imzo chekishdan bosh tortishi va unga bayonnomaga kiritiladigan bosh tortish sabablari keltirilgan tushuntirish berish imkoniyati taqdim etilishi shart. Biroq tergov ostidagi shaxs ixtiyoriy topshirish to'g'risidagi bayonnoma tuziladigan sharoitda qanday qilib bu huquqdan foydalanishi mumkin? Bizningcha, olib qo'yishning kerakli obyektlarini talab qilib olish bilan almashtirilishi manfaatdor shaxslarga ushbu obyektlarni yashirish yoki kerak bo'lsa, yo'q qilish imkoniyatini yaratib beradi.

Shu o'rinda, Oliy sud Plenumining "Gumon qilinuvchi va ayblanuvchini himoya huquqi bilan ta'minlashga oid qonunlarni qo'llash bo'yicha sud amaliyoti to'g'risida"gi 17-sonli qarorida: "Himoyachi o'z himoyasi ostidagi shaxs ishtirokida o'tkaziladigan barcha tergov harakatlarida, shu jumladan, tintuv yoki olib qo'yish o'tkazilayotganda

qatnashishga haqlidir”. Bunday ko’rsatmaning aniq qilib belgilab qo’yilishi, shaxsning huquq va qonuniy manfaatlarini yanada kafolatlaydi desak, mubolag’a bo’lmaydi.

Tadqiqot natijalari tahlili

“Qonunda gumon qilinuvchi, ayblanuvchi, ularning himoyachilari, fuqarolik da’vogari, fuqarolik javobgari tomonidan jinoyat ishi uchun ahamiyatli bo’lgan dalil tariqasidagi hujjatlar yoki narsalarni taqdim qilish huquqi belgilangan. Bunday holatlarda, tergovchi tomonidan olib qo’yish to’g’risida qaror va bayonnoma tuzilmasdan, topshirilayotgan narsa va hujjatni qabul qilish haqida bayonnoma tuzilishi kerak” [13], degan fikrga qo’shilamiz.

Olib qo’yishni amalga oshirish uchun surishtiruvchi yoki tergovchi xolislarini jalb etishlari kerak. Bunday huquqdan tergovchi mustaqil foydalanadi va hech kimning aralashishiga yo’l qo’yilmaydi. Ular tomonlarning tarafdorlari sifatida emas, balki bu tergov harakatining faol kuzatuvchilari sifatida ishtirok etishni ta’minlaydilar. Surishtiruvchi yoki tergovchi korxona, muassasa va tashkilotlar binolarida olib qo’yish amalga oshirilishida ushbu tashkilotlarning vakillari ishtirokida o’tkazilishini ta’minlashlari zarur. Bu esa o’z navbatida shaxslarning huquq hamda qonuniy manfaatlarini himoya qilish uchun ko’maklashadi [14, 248-b.].

Pochta-telegraf jo’natmalarini olib qo’yishda ishtirok etish uchun xolislarini jalb etishda tergovchi pochta-telegraf tashkilotlarining xodimlari orasidan tanlab olishi maqsadga muvofiqdir. Bunday talab yozishmalar sirini saqlash kafolati nuqtayi nazaridan muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki jo’natmalar mazmunini sir saqlash ko’rsatilgan xodimlarning xizmat majburiyatlari hisoblanadi.

Shuningdek, tergovchi olib qo’yishni tungi vaqtda amalga oshirilmaslik talabini ham mustaqil amalga oshiradi, kechiktirib bo’lmaydigan hollar bundan mustasno. Tergovchida mazkur shaxs olib qo’yishni kechgacha cho’zib uning to’xtalishi yoki tugatilishiga umid bog’laganligi to’g’risida taxmini bo’lsa, u olib qo’yish kimdan amalga oshirilayotgan bo’lsa o’sha shaxs hozirligida o’tkazishi mumkin [15].

JPKga muvofiq, olib qo’yishga kirishishdan oldin tergovchi olib qo’yish to’g’risidagi qarorni shaxs yoki tashkilot rahbariga taqdim etadi va qarorda ko’rsatilgan narsa va hujjatlarni berish taklifini kiritadi. Ushbu obyektlar berilgan taqdirda olib qo’yish tugatilib bu to’g’rida bayonnoma tuziladi. Rad etilgan taqdirda olib qo’yish majburiy amalga oshiriladi.

Majburiy olib qo’yishda tajribali tergovchilar ayblanuvchiga nisbatan hurmat munosabatini saqlab qolish maqsadida har qanday ziddiyatli holatni keltirib chiqarmaslik choralarini ko’rishadi. Ular bu shaxsga ishontirish kabi ta’sir etishning faol usullarini qo’llashlari lozim.

Bunda ishontirishning amaliy mohiyati shundaki, olib qo’yiladigan obyektning ixtiyoriy topshirish haqidagi talabga nisbatan undagi salbiy munosabatiga nisbatan ayblanuvchining ongiga maqsadga muvofiq ijobiy ta’sir etishdir. Ishontirish – bu tergovchining nuqtayi nazariga ayblanuvchida tushunish va rozilik hissini uyg’otish maqsadida ta’sir etish usulidir. Ishontirish – ushbu shaxsning tergovchi talablariga muvofiq harakat qilishiga erishish demakdir.

Ishontirish jarayoni ikki bosqichdan iborat. Birinchi bosqich – olib qo'yish amalga oshirilayotgan shaxsga agar u ixtiyoriy topshirishni istamasa qonunda belgilangan tartib va tergovchining yopiq bino va xonalarga kirish vakolatlari mavjudligini shaxsga tushuntirish. Ikkinchi bosqich – shaxsga tergovchi tomonidan qo'llangan harakatlar, shaxsning shaxsiy hayotiga oid ma'lumotlar oshkor etilmasligi to'g'risida tushuntirish olib borishdan iborat. Shuning uchun, protsessual nuqtayi nazardan, olib qo'yish xonadonlarda bajarilayotganda tergovchidan yuksak professional mahorat talab etiladi [16, 238-b.].

Xulosalar

Ushbu masala yakunida, shuni ta'kidlab o'tish kerakki, JPK 36-moddasiga asosan, tergovchining o'z yuritishidagi ish yuzasidan qonunga muvofiq bergan yozma topshiriqlari va chiqargan qarorlari barcha korxonalar, muassasalar, tashkilotlar, mansabdor shaxslar va fuqarolar tomonidan ijro etilishi majburiydir. Tergovchi ko'pgina harakatlari mustaqil hal etadi, jumladan, olib qo'yish bilan birga o'tkaziladigan mulkni xatlashni ham.

Surishtiruvchi, tergovchi olib qo'yish yoki tintuv o'tkazilgani to'g'risida JPKning 90–92-moddalarida nazarda tutilgan talablarga rioya qilgan holda bayonnoma tuzishi shart. Sud tomonidan o'tkazilgan narsa va hujjatlarni olib qo'yish natijalari esa sud majlisi bayonnomasida o'z aksini topishi kerak. Bunda tergovchi qonunda belgilangan barcha protsessual shakllarga qat'iy rioya etishlari shart, aks holda, qonunbuzarlik ish bo'yicha ahamiyatli dalillarning yo'qotilishi hamda shaxs huquq va qonuniy manfaatlarining cheklanishiga olib keladi. Olib qo'yishda qimmatbaho narsalar olinadigan bo'lsa, ular uchun moddiy javobgarlik shaxsning ishtirokini ta'minlab berishi kerak. Qimmatbaho metall yoki qimmatbaho toshlardan yasalgan narsalarni olishda tintuv bayonnomasida buyumning nomi to'raligicha ko'rsatilishi, uning o'ziga xos belgilari tavsiflanishi kerak. Nodir buyumlari, qo'l va tasviriy san'ati asarlarining namunalari olib qo'yilishida ham xuddi shunday yo'l tutilishi kerak. Chet ellarning valyuta qimmatliklarini olishda, ular faqatgina moddiy boylik ahamiyatiga ega bo'lsa, ularning umumiy qiymati bayonnomada ko'rsatiladi. Agar qaysidir pul belgilari jinoyat ishi uchun ahamiyatli bo'lsa, ularning nomerlari bayonnomaga qayd etiladi. Olib qo'yish to'g'risidagi qaror bayonnomaning nusxasi yo sud majlisning olib qo'yishni o'tkazish to'g'risidagi bayonnomasidan ko'chirma tintilgan shaxsga yoki uning voyaga yetgan oila a'zolariga, ular bo'lmagan taqdirda esa, tegishli hokimiyat yoxud fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organi vakiliga topshirilib, tilxat olinadi. Shunday qilib, olib qo'yish jarayoning har bir qismida mazkur tergov harakati ishtirokchilarining huquq va qonuniy manfaatlari ta'minlanishi shart.

Ma'lumki, tintuv yoki olib qo'yish ish uchun ahamiyatli bo'lgan narsa yoki hujjatlarni aniqlash, topish maqsadida o'tkaziladi va tergov harakati natijasi bo'yicha aynan shu narsa va hujjatlar olinadi, JPKning 163-moddasi talablariga muvofiq, bayonnomada narsa va hujjatlarning aynan qayerda va qanday sharoitda topilganligi, ixtiyoriy ravishda berilganligi yoki majburiy ravishda olinganligi ko'rsatiladi.

Odatda mazkur narsa va hujjatlar ashyoviy dalil sifatida ishga qo'shib qo'yiladi. JPKning 203-moddasiga muvofiq, kelib chiqishini, kimga tegishligini, ma'lum

maqsadlarda foydalanilganligini yoki foydalanishga yaroqliligini, qo'ldan qo'lga o'tganligi yoki turgan joyi o'zgarganligini, u yoki bu moddalar, narsa, jarayon va hodisalar ta'sir etganligini aniqlash mumkin bo'lgan fizikaviy alomatlar yoki belgilarga, shuningdek, ish holatlarini aniqlashga xizmat qiladigan har qanday boshqa alomatlar va belgilarga ega bo'lgan narsa ashyoviy dalil hisoblanadi.

Qayd etish lozimki, tintuv yoki olib qo'yish o'tkazish jarayonida bevosita jinoyat qurollari ham topilishi mumkin. JPKning 211-moddasiga muvofiq, hukmda, shuningdek, jinoyat ishini tugatish to'g'risidagi ajrimda yoki qarorda jinoyat qurollari, kimga tegishlilikidan qat'i nazar, musodara qilinishi kerak va tegishli muassasalarga topshirilishi yoki yo'q qilib yuborilishi to'g'risidagi masala ko'rsatilishi belgilangan. Mohiyatan qaralganda, ushbu normani qo'llash uchun, eng avvalo, narsa va hujjatlar (ashyoviy dalillar)ni jinoyat quroli deb topilishi kerak hamda narsa va hujjatlar (ashyoviy dalillar)ning jinoyat quroli deb topilganligi to'g'risida tegishli protsessual hujjat rasmiylashtirish kerak. JPKning 207-moddasida narsani ashyoviy dalil deb e'tirof etish va uni jinoyat ishiga qo'shib qo'yish, mazkur masala yuzasidan qabul qilinadigan protsessual hujjat to'g'risidagi masala hal qilingan. Ammo kodeksda ashyoviy dalilni yoki boshqa narsa va hujjatlarni jinoyat quroli deb topish to'g'ridagi protsessual hujjat haqida hech qanday norma mavjud emas.

Shu sababdan JPK 207-moddasi nomi va tahriridagi "ashyoviy dalil" so'zlarini "ashyoviy dalil yoki jinoyat quroli" so'zlari bilan almashtirish taklif etiladi.

REFERENCES

1. Michurina O.V. Obespecheniye prav i zakonnykh interesov lichnosti v ugolovnom protsesse [Ensuring the rights and legitimate interests of the individual in criminal proceedings]. Moscow, 1996, p. 172.
2. Inson huquqlari bo'yicha xalqaro shartnomalar [International agreements on human rights]. Tashkent, 2004, p. 133.
3. Kommentariy k Ugolovno-protsessualnomu kodeksu Rossiyskoy Federatsii [Commentary on the Criminal Procedure Code of the Russian Federation]. Ed. V.V. Mozyakov. Moscow, 2002, p. 278.
4. Najimov M.Sh. Issues of Liability for Involving a Minor to Antisocial behavior and Crime in the Criminal Law of Some Foreign Countries. Annals of R.S.C.B., 2021, vol. 25, iss. 3, pp. 1529–1535. ISSN 1583-6258.
5. Shodiyev G'. Sudgacha ish yuritish bosqichida sud nazorati tushunchasi va mazmuni [The concept and content of judicial control at the stage of pre-trial proceedings]. TSIL Bulletin, 2009, no. 1, pp. 53–57.
6. Dastlabki tergov [Preliminary investigation]. 2nd ed., supplemented and revised. Tashkent, Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan, 2012, p. 222.

7. O'zbekiston yuridik [Legal encyclopedia of Uzbekistan]. Resp. for publ. R.A. Mukhitdinov et al., ed. N. Toychiyev. Tashkent, Adolat Publ., 2010. pp. 347–348.
8. Ratinov A.R. Obysk i vyeymka [Search and seizure]. Moscow, 1961, p. 7.
9. Mosolkova Yu.A. Okhrana prav i zakonnykh interesov lichnosti [Protection of the rights and legitimate interests of the individual]. Yaroslavl, 1984, p. 38.
10. Shurukhnov N.G. Aktualnyye problemy sovershenstvovaniya deyatelnosti organov vnutrennykh del v novykh ekonomicheskikh i sotsialnykh usloviyakh [Current problems of improving the activities of internal affairs bodies in new economic and social conditions]. Moscow, 1997, p. 207.
11. Mirazov D.M. Tergov protsessual hujjatlarining namunalari [Samples of investigative procedural documents]. Tashkent, 2012, p. 167.
12. Gumon qilinuvchi va ayblanuvchi huquqlarini cheklashning xalqaro tajribasi [The international experience of limiting the rights of the suspect and the accused]. Tashkent, Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan, 2014, p. 73.
13. Bozorov M.M. Gumon qilinuvchi va ayblanuvchiga himoyalanih huquqi kafolatlarini takomillashtirish istiqbollari [Prospects for improving the guarantees of the right to defense for the suspect and the accused]. Central Asian Academic Journal of Scientific Research, 2022, no. 7. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/gumon-qilinuvchi-va-ayblanuvchiga-himoyalanih-huquqi-kafolatlarini-takomillashtirish-istiqbollari> (accessed 22.10.2023).
14. Jinoyat-protsessual huquqi [Criminal procedural law]. General part. Author team. Tashkent, TSUL Publ., 2016, p. 468.
15. Najimov M.Sh. The General Social Measures of Preventing Crimes by Using Violence Against Minors in the Family. International Journal of Aquatic Science, 2021, vol. 12, iss. 03. ISSN 2008-8019.
16. Jinoyat-protsessual huquqi [Criminal-procedural law]. Ed. M.A. Rajabova. 3rd ed., completed and revised. Tashkent, Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan, 2019, p. 759.

KRIMINOLOGIYA

VA JINOIY ODIL SUDLOV

ILMIY-AMALIY JURNAL

2023-yil 4-son

VOLUME 3 / ISSUE 4 / 2023

DOI: 10.51788/TSUL.CCJ.3.4.

MUASSIS: TOSHKENT DAVLAT YURIDIK UNIVERSITETI

BOSH MUHARRIR:

N. Salayev

TDYU Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish kafedrası professori, yuridik fanlar doktori

BOSH MUHARRIR:

S. Samadov

O'zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi boshlig'i v.v.b.

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI

D. Bazarova

TDYU Jinoyat-protsessual huquqi kafedrası mudiri, yuridik fanlar nomzodi, professor

Mas'ul muharrir: K. Hakimov

Muharrirlar: Y. Mahmudov, Y. Yarmolik

Musahhih: M. Sharifova

Texnik muharrirlar: U. Sapayev, D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahar, Sayilgoh ko'chasi, 35.

Tel.: (0371) 233-66-36, 233-41-09.

Faks: (0371) 233-37-48.

Veb-sayt: www.ccj.tsul.uz

E-mail: criminologyjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1386.

Jurnal 2023-yil 21-dekabrda bosmaxonaga topshirildi.

Qog'oz bichimi: A4. Shartli bosma tabog'i: 6,74.

Adadi: 30. Buyurtma: № 132.

TDYU bosmaxonasida chop etildi.

ISSN 2181-2179

Toshkent davlat yuridik universiteti ©